

O'zbek va ingliz tillarida taqlid birliklarining turlari va o'ziga xos jihatlari

Latipova Sabina

Ijtimoiy Gumanitar universiteti
magistranti

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi taqlid birliklarining lingvistik xususiyatlari, tasnifi hamda funksional-semantik jihatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Taqlid birliklarining til tizimidagi o'rni, ularning tovush, harakat, holat va hissiy kechinmalarni ifodalashdagi ahamiyati yoritilgan. O'zbek tilidagi tovushga va holatga taqlid birliklari hamda ingliz tilidagi onomatopoeik va ideofonik birliklarning o'ziga xos xususiyatlari misollar asosida tahlil etilgan. Tadqiqot natijasida har ikki tilda taqlid birliklari nutqning obrazlilik, ekspressivligi va emotsional ta'sirchanligini oshiruvchi muhim lingvistik vosita ekanligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: taqlid birliklari, onomatopoeiya, ideofon, ekspressivlik, obrazlilik, tovushga taqlid, holatga taqlid, qiyosiy tilshunoslik, o'zbek tili, ingliz tili.

АННОТАЦИЯ: В данной статье проводится сравнительный анализ лингвистических особенностей, классификации и функционально-семантических характеристик звукоподражательных единиц в узбекском и английском языках. Рассматривается роль данных единиц в языковой системе, их значение в передаче звуков, движений, состояний и эмоциональных переживаний. На основе примеров анализируются особенности узбекских звукоподражательных слов и английских онматопоэтических и идеофонических единиц. Результаты исследования показывают, что в обоих языках данные единицы выступают важным средством повышения образности, экспрессивности и эмоциональной выразительности речи.

Ключевые слова: звукоподражательные единицы, онматопоэ, идеофон, экспрессивность, образность, звукоподражание, сравнительное языкознание, узбекский язык, английский язык.

ABSTRACT

This article presents a comparative analysis of the linguistic features, classification, and functional-semantic characteristics of imitative units in Uzbek and English. The study examines the role of these units in the language system and their significance in expressing sounds, movements, states, and emotions. Particular attention is paid to sound-imitative and state-imitative units in Uzbek, as well as onomatopoeic and ideophonic expressions in English. The findings reveal that imitative units serve as important linguistic devices that enhance imagery, expressiveness, and emotional impact in speech across both languages.

Keywords: imitative units, onomatopoeia, ideophone, expressiveness, imagery, sound imitation, comparative linguistics, Uzbek language, English language.

Tilshunoslikda taqlid birliklari (onomatopoeik birliklar, ideofonlar) tabiatdagi

turli tovushlar, harakatlar, holatlar va hissiyotlarni bevosita yoki bilvosita ifodalovchi leksik birliklar hisoblanadi. Ular inson nutqining eng qadimiy qatlamlaridan biri bo'lib, tilning obrazlilik va ekspressivlik xususiyatlarini kuchaytiradi. O'zbek va ingliz tillarida taqlid birliklari keng qo'llanadi, ammo ularning shakllanishi va tasniflanishida ayrim farqlar mavjud. Tilshunoslikda bunday birliklar onomatopoeiya va ideofonlar nomi bilan ham o'rganiladi. Taqlid birliklari tushunchasi. Taqlid birliklari borliqdagi tovush, harakat yoki holatning til vositasida aks ettirilishi natijasida yuzaga keladi. Ular ko'pincha eshitish orqali qabul qilinadigan hodisalarni ifodalasa-da, ayrim hollarda ko'rish, sezish va hissiy holatlarni ham tasvirlaydi.

Zamonaviy tilshunoslikda bunday birliklar "ideofonlar" deb ham ataladi. Ideofonlar nafaqat tovushni, balki harakat, yorqinlik, shakl, holat va hissiyotlarni ham ifodalashi mumkin. O'zbek tilshunosligida taqlid so'zlar alohida so'z turkumi sifatida qaraladi. Sh. Rahmatullayev, N. Mahmudov va boshqa olimlar taqlid birliklarini tovushga va holatga taqlid qiluvchi birliklar sifatida tavsiflaydilar. O'zbek tilida taqlid birliklarining turlari, o'zbek tilida taqlid birliklari odatda ikki katta guruhga bo'linadi:

1. Tovushga taqlid birliklari Bu turdagi birliklar turli jonli va jonsiz predmetlar chiqargan tovushlarni ifodalaydi.

Misollar:

taq-taq

gurs-gurs

shiq-shiq

qars-qurs

dup-dup

viz-viz

miyov

vov-vov

Misollarni tahlil qilamiz:

Taq-taq – eshik qoqilgandagi tovush.

Qars-qurs – qattiq urilish yoki sinish tovushi.

Dup-dup – yurak urishi yoki og'ir narsaning tushish tovushi.

Bu birliklar gapda ko'pincha hol vazifasida keladi:

Eshik taq-taq etib qoqildi.

Yuragi dup-dup urardi.

2. Holatga taqlid birliklari Ingliz tilida taqlid birliklarining turlari. Ingliz tilida taqlid birliklari asosan "onomatopoeia" termini bilan ifodalanadi. Bunday birliklar

tovushlarni taqlid qilish orqali hosil bo‘ladi. Zamonaviy tadqiqotlarda esa ular ideophone yoki expressive words sifatida ham o‘rganiladi.

1. Hayvon tovushlarini ifodalovchi birliklar

Misollar:

meow (mushuk)

woof / bark (it)

moo (sigir)

quack (o‘rdak)

chirp (qush)

Masalan:

The cat meowed loudly.

The dog barked all night.

2. Tabiiy hodisalar tovushlari

Misollar:

boom

crash

rumble

splash

crack

Masalan:

The thunder boomed across the sky.

The glass crashed onto the floor.

3. Mexanik va texnik tovushlar

Misollar:

beep

click

tick-tock

buzz

Masalan:

The phone beeped suddenly.

I heard a click at the door.

4. Inson harakatlariga oid tovushlar

Misollar:

cough

sneeze

hiccup

whisper

giggle

Zamonaviy ingliz tili stilistikasi" V.V.Vinogradov stilistikaning vazifalarini belgilab berganidek, "tizimlar tizimi" sifatida tilning birlashgan tuzilmasi doirasidagi turli korrelyativ yakka tartibdagi shakllar, so'zlar va konstruksiyalarning o'zaro munosabatlari, aloqalari va o'zaro ta'sirini shunchaki tasvirlab, kvalifikatsiya qilmaydi va tushuntirmaydi. Tilshunoslik, uning asoslarini Sh. Bally¹, milliy me'yorni funktsional uslublar va dialektlar (tilshunoslik) deb ataladigan turli xil aloqa sohalariga xos bo'lgan o'ziga xos quyi tizimlar bilan taqqoslaydi, bu tor ma'noda funktsional stilistika deyiladi) va til elementlarini his-tuyg'ularni ifodalash va uyg'otish, qo'shimcha assotsiatsiyalar va baholash qobiliyatlari nuqtai nazaridan o'rganadi. Ode ochilishining yuqoridagi tahlilida S. Ballining aniqlash usuli o'rganilayotgan matn elementini solishtirishdan iborat mantiqiy ekvivalent bilan, lekin stilistik va hissiy jihatdan neytral element. Biroq S. Balli bu usuldan faqat lingvistik stilistika uchun foydalangan, adabiy stilistikaga shubha bilan qaragan. Adabiy stilistika adabiy asarga, muallifga, adabiy oqimga yoki butun bir davrga xos bo'lgan badiiy ifoda vositalari majmuini hamda badiiy ifodaga ta'sir etuvchi omillarni o'rganadi. Shekspir, Spenser, Milton, Bayron, Keats va boshqalarning stilistik tizimi va tiliga oid sovet va xorijiy adabiyotshunos olimlarning ko'plab asarlari mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдурасулов Ё. Структура подражательных слов в узбекском языке: Автореф. дисс. ...канд. филол.наук. — Л., 1972. — 22 с.
2. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. — Москва: Флинта, Наука, 2002. — 384 с.
3. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. — Москва: Высшая школа, 1986. — 295 с.
4. Ашмарин Н.И. Морфологических категориях подражаний в чувашском языке. — Казань, 1928. — 160 с.
5. Bredin H. Onomatopoeia as a Figure and a Linguistic Principle//New Literary History. — Johns Hopkins University Press Volume 27, Number 3, Summer, 1996. — P. 555-569. — URL: <http://www.jstor.org/stable/20057371>